

AMBITIEMANIFEST
WADDENEILANDEN
DE ENERGIEKE TOEKOMST

SEPTEMBER 2007

Colofon

Dit manifest is vastgesteld door de gemeenteraden van de gemeenten Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog in september 2007

De gemeenteraad van Texel,
Mevrouw mr. C.J. Geldorp-Pantekoek, voorzitter
Mevrouw M. de Porto, griffier

De gemeenteraad van Vlieland,
Mevrouw B.A.H. Galama, voorzitter
De heer R.A. Lanting, griffier

De gemeenteraad van Terschelling,
De heer mr. J.M. Visser, voorzitter
Mevrouw B.A. Wiener, griffier

De gemeenteraad van Ameland,
De heer A. de Hoop, voorzitter
Mevrouw J.M.J. Metz, griffier

De gemeenteraad van Schiermonnikoog,
De heer L.K. Swart, voorzitter
De heer S.T. van der Zwaag, griffier

Inleiding

Het Waddengebied heeft een onschatbare natuurwaarde en heeft wereldwijd aanzien vanwege haar ecologische functie. De Waddeneilanden behoren tot de grootste toeristische trekkers van Nederland, met jaarlijks in totaal zo'n 4 miljoen overnachtingen. Zie hier in het kort de paradox waar de Waddengemeenten, en met name de eilanden, mee te maken hebben. Enerzijds gaat het om een bijzonder kwetsbaar natuurgebied waar zorgvuldig mee omgesprongen dient te worden, anderzijds is er sprake van een zeer grote economische betekenis: de eilanden leven van het toerisme.

In dit manifest willen wij, de besturen van de vijf Waddeneilanden, onze zienswijze over de toekomst van ons gebied uiteenzetten. Een uiteenzetting die zal uitmonden in een concrete, maar zeer ambitieuze doelstelling. Een doelstelling die alleen met behulp van inspanningen van vele partijen kan worden verwezenlijkt. Daarmee wordt dit manifest niet alleen een verklaring, maar tevens een oproep aan en een uitdaging voor een ieder die de Wadden en duurzaamheid een warm hart toedraagt.

1. Economie

Zoals gezegd 'leven' de eilanden van toerisme. De natuurwaarden en de rust van het waddengebied hebben zo'n grote aantrekkingskracht dat jaarlijks zeer veel mensen er telkens weer voor kiezen om hier hun vakantie door te brengen. Toch zien wij echter ook een verschuiving binnen het toerisme: de hoeveelheid vrije tijd neemt toe, het aanbod aan mogelijkheden om deze tijd aangenaam door te brengen, oftewel de concurrentie, neemt navenant toe. De toerist van vandaag stelt ook andere, zwaardere eisen aan deze mogelijkheden. Om ook in de toekomst verzekerd te kunnen zijn van een 'duurzame' bron van inkomsten zullen de eilanden 'mee' moeten, zullen we kwaliteit moeten leveren en ons moeten onderscheiden. Duurzaamheid kan een deel van die kwaliteit en dat onderscheidend vermogen leveren. Sterker nog: in een regio die leeft van haar natuurwaarden moet duurzaamheid een grondbeginsel zijn.

Het nastreven van een duurzame ontwikkeling betekent vrijwel altijd (nog): dingen anders doen dan gebruikelijk. Dit stimuleert innovatie en vernieuwing, wat op hun beurt weer een economisch voordeel kan opleveren. Door juist in een regio waarin duurzaamheid een grondbeginsel en een voorwaarde is allerlei nieuwe dingen uit te proberen wordt vernieuwing en creativiteit nog extra gestimuleerd. Zo kan deze regio fungeren als een proeftuin voor innovaties. Wij willen graag deze rol vervullen.

2. Natuur

De grootste en meest dominante functie van het waddengebied is de natuur en ecologie. Niet voor niets zijn grote delen van de eilanden in het kader van de Europese wetgeving aangewezen als Natura 2000 gebieden. De Waddenzee is kraamkamer voor diverse zeebewoners. Het waddengebied is een enorm voedselreservoir voor vele verschillende

(trek-)vogels en andere dieren, heeft een zeer unieke en diverse vegetatie en is in Nederland het belangrijkste leefgebied voor zeehonden.

De grote natuurwaarden en de kwetsbaarheid daarvan betekenen ook een grote verantwoordelijkheid en een extra reden om aandacht voor milieu en klimaat zeer hoog in het vaandel te hebben.

3. Duurzaamheid

We kunnen (en willen) er niet om heen: het begrip duurzaamheid. Een toverwoord, vaak misbruikt: zodra het bijvoeglijk voornaamwoord duurzaam ergens voor staat, is datgene wat er achteraan komt haast per definitie goed. Een breed begrip, en soms helaas al een sleets begrip. Toch is de term populairder dan ooit en staat dit begrip ook hier centraal. Kijken naar de toekomst kan niet zonder duurzaamheid centraal te stellen. Duurzaamheid dient de basis te zijn voor alle aspecten van het leven, zeker in een kwetsbaar gebied als de Wadden moet alles daarop gericht zijn. Duurzaamheid is dan ook zeer veel omvattend: van natuurbeheer tot behoud van werkgelegenheid en inkomen, van energievoorziening tot recreatie en toerisme. Daarmee is duurzaamheid ook een voorwaarde voor een goede leefomgeving en leefbaarheid voor de eigen bevolking.

Duurzaam kan dus ook inhouden: voor zichzelf kunnen zorgen, zelfvoorzienend zijn. De natuurlijke bronnen gebruiken, maar niet uitputten. Centrale thema's binnen duurzaamheid zijn energie, water en hergebruik van (grond-)stoffen.

4. Duurzame energie en energiebesparing

Binnen het praten over duurzaamheid neemt het begrip duurzame energie de laatste tijd een steeds prominentere plaats in. De populariteit van de film van Al Gore, de doelstellingen van de Europese Unie, het kabinetsprogramma Balkenende IV, alles wijst op een sterker wordende focus op het gebruik van hernieuwbare energiebronnen en het terugdringen van de opwarming van de aarde. Het besef dat het gebruik van fossiele brandstoffen eindig is en er een ommekeer (transitie) naar hernieuwbare brandstoffen dient plaats te vinden is inmiddels wijdverspreid. Daarbij zijn de begrippen duurzame energie en energiebesparing twee zijden van dezelfde medaille: een volledig duurzame, hernieuwbare energievoorziening zal volstrekt onmogelijk zijn bij (extrapolatie van) het huidige energieverbruik. Slechts bij een zeer forse reductie van het energiegebruik per inwoner zal het in de toekomst mogelijk zijn om aan de totale energiebehoefte te voorzien.

Bij energiebesparing en duurzame energie denken we overigens ook heel nadrukkelijk aan hergebruik: ook dat is een vorm van energiebesparing. Reststoffen van landbouw, burgers en bedrijven zullen in toenemende mate als grondstof voor energie gebruikt worden. Te denken valt aan snoeiafval, gft, bouw- en sloophout, stro, mest, afgewerkte frituurvetten, etc. Op den duur moeten we toe naar een situatie waarin afval niet meer bestaat: elke stof

is weer input voor een volgend proces. In de laatste fase van dit 'cascademodel' zal vaak energieopwekking een rol spelen.

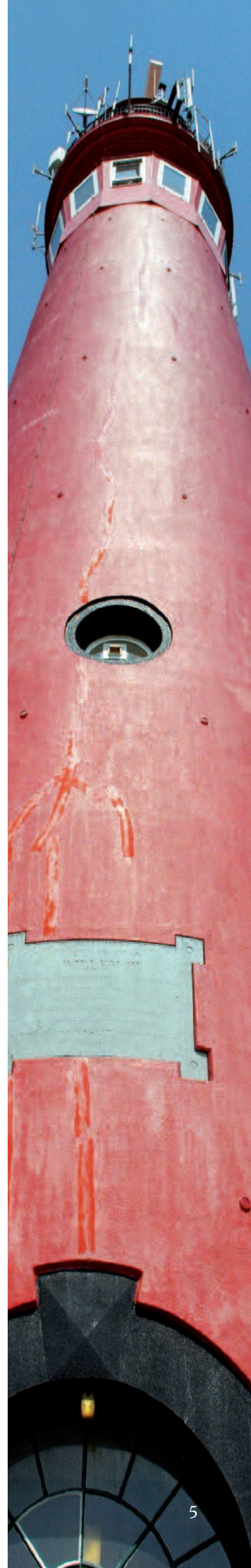
Op onze eilanden zijn er al verschillende projecten of plannen voor besparing en duurzame energieopwekking. Met name op Texel wordt duurzaamheid al lang op een uiterst praktische manier nagestreefd. De Stichting Duurzaam Texel heeft in samenwerking met de gemeente vele projecten uitgevoerd die hier invulling aangeven. Te denken valt aan de windmolens, de zonne-energie projecten en de energiebesparingscheques.

Ook op andere eilanden zijn er concrete projecten en plannen: het warmte-koude opslagsysteem van het nieuwe gemeentehuis van Terschelling, de plannen voor een gezamenlijke mestvergister op Schiermonnikoog, het gebruik van getijdenenergie rondom Vlieland, het covenant Duurzaam Ameland. Het zijn allemaal aanzetten tot een verduurzaming van de energievoorziening. Het overgrote deel van alle energie, zowel voor transport (motorbrandstoffen) als voor warmte en statisch gebruik (gas en elektriciteit) wordt echter 'van de wal' aangevoerd en is nog van fossiele oorsprong.

5. Duurzame (drink-)watervoorziening

Veel minder in de publieke belangstelling, maar even urgent en belangrijk voor de toekomst is de duurzame beschikbaarheid van voldoende schoon drinkwater. Mondiaal is het gebrek aan goed drinkwater een even groot of zelfs een groter probleem dan de energievoorziening. Ook op de eilanden is drinkwatervoorziening een belangrijk aandachtspunt. Het verbruik van drinkwater wordt vooral door het toerisme bepaald en is daarom sterk seizoensafhankelijk. Voor het merendeel van de eilanden is het verbruik van drinkwater nog steeds groeiende. Ook voor water geldt dat sommige Waddeneilanden geheel of gedeeltelijk afhankelijk zijn van toevoer vanaf de wal. Schiermonnikoog en Vlieland zijn nog volledig zelfvoorzienend, op Texel is de winning op het eiland zelf een aantal jaren geleden juist helemaal gestopt. Ameland en Terschelling betrekken het grootste deel van het drinkwater ook van het vaste land. Aan deze zogenaamde 'wadleidingen' kleven echter nogal wat nadelen en risico's. De eilanden willen daarom een maximale inspanning leveren om de afhankelijkheid van 'vreemd' water zo veel mogelijk te minimaliseren.

Het Friese drinkwaterbedrijf Vitens heeft inmiddels een project opgestart dat moet nagaan in hoeverre winning van een grotere hoeveelheid (of zelfs op termijn al het water) op het eiland Terschelling zelf mogelijk is. Randvoorwaarde bij deze vraagstelling is dat een zelfstandige winning op het eiland duurzaam moet zijn. Duurzaam voor de natuur (de waarden van de natte natuur mogen niet achteruitgaan), duurzaam voor het milieu (het energie- en chemicaliënverbruik dient zo laag mogelijk te zijn), en ook duurzaam als het gaat om hergebruik. Maar het één kan het ander ook versterken: door vernatting van de natuur en een betere controle op de afvoer van water neemt mogelijk de winningsvoorraad toe. Het project op Terschelling kan een voorbeeldfunctie vervullen richting andere (wadden)eilanden.

6. Eilanden zijn anders

Iedere eilander zal het beamen: elk eiland is uniek, elk eiland is anders. Zowel qua cultuur, historie als qua karakter en elan zijn er verschillen. Maar elk eiland, hoe groot ook, heeft altijd een beetje een sfeer van afzondering, een eigenheid en eigen karakter dat voortkomt uit het feit dat men er extra 'moeite' voor moet doen om er te komen.

Het feit dat eilanden vaak een beperkt aantal verbindingen en toe- en afvoermogelijkheden hebben (of het daarbij nu gaat over mensen, goederen, water of energie) maakt ze bijzonder en geeft speciale mogelijkheden. Voor de Waddeneilanden geldt dit ook: voor elk eiland is het aantal reguliere veerdiensten, is het aantal water- en stroomtoevoerleidingen met de vingers van één hand (of zelfs met één vinger) te tellen.

Eilanden zijn werelden in het klein: goed herkenbaar en goed afgebakend. Ze lenen zich door die afbakening ook uitstekend voor proeven en pilots. Het is niet voor niets dat door zo veel verschillende instanties zo vaak de wens wordt uitgesproken om één of meerdere eilanden te gebruiken als proeftuin voor nieuwe ontwikkelingen.

Onder de voorwaarde dat het unieke karakter van de waddeneilanden gerespecteerd wordt willen we daar ook graag aan meewerken. Zo heeft Ameland zijn convenant met Eneco, Gasterra en NAM om op dit eiland samen te werken aan en te experimenteren met duurzame energie-innovaties.

7. Ambitie

Wij streven een duurzame ontwikkeling op onze eilanden na. Een ontwikkeling waarbij de zorg voor de bijzondere natuur en het milieu voorop staat, waarbij het unieke karakter van elk eiland gewaarborgd blijft en ten volle benut wordt en waarbij de afhankelijkheid van toevoer van het vaste land afneemt. Als regio, waar de natuurwaarden zodanig sterk zijn en die economisch afhankelijk is van toerisme, zien wij een dergelijke duurzame ontwikkeling voor onze toekomst als wenselijk, zo niet noodzakelijk. Wij streven met een duurzame ontwikkeling dus ook nadrukkelijke een gezonde, florerende eilander economie na.

Daarnaast willen wij ook onze verantwoordelijkheid nemen voor en een bijdrage leveren aan de oplossing van het mondiale klimaatprobleem dat ook op onze eilanden tot negatieve gevolgen leidt. Daarbij willen we ons niet laten leiden door de waan van de dag, maar een breed en langlopend beleid ontwikkelen. Dat willen wij met name op het gebied van water en duurzame energie, dat tot structurele oplossingen leidt, en tegelijkertijd ruimte biedt voor innovatie en experimenten.

Het is het onze ambitie om alle Waddeneilanden in 2020 volledig zelfvoorzienend te laten zijn op het gebied van duurzame energie- en watervoorziening.

Wij realiseren ons dat dit een zeer grote ambitie is. Een ambitie waarvan op dit moment nog niet duidelijk is hoe deze gerealiseerd kan worden. Een ambitie ook die de draagkracht en mogelijkheden van ons als gemeentelijke organisaties alleen ver te boven gaat. Maar we zijn er wel van overtuigd dat het kan en dat het moet.

‘Volledig zelfvoorzienend’ gaat nog een stap verder dan ‘energieneutraal’ of ‘CO₂ neutraal’. Het betekent dat alle energie- en waterbehoefte op of rondom de eilanden zelf zal moeten worden gevonden of geproduceerd. Dit vraagt zeer nadrukkelijk ook om zeer creatieve plannen en innovaties, bijvoorbeeld op het gebied van voertuigvoortstuwing (elektrisch, waterstof?) en kan alleen gerealiseerd worden met zeer vernieuwende methoden. En dan nog zal het alleen kans van slagen hebben als we er in slagen de vraag naar energie en water op de eilanden fors omlaag te brengen: duurzame productie zal dus gekoppeld moeten worden aan forse besparingen in gebruik: zowel bij water als bij energie. Wij menen echter dat de unieke positie en het karakter van de eilanden hen bij uitstek geschikt maken om een dergelijke ambitie waar te maken.

We roepen tevens iedereen op, nee: dagen iedereen uit om deze ambitie samen met ons waar te maken. Daarbij denken we aan: Europese Commissie, Rijk, provincies, kennisinstellingen, milieugroeperingen, energiebedrijven, overige bedrijven, maar ook onze eigen burgers en verder een ieder die de eilanden en/of duurzaamheid een warm hart toe draagt.

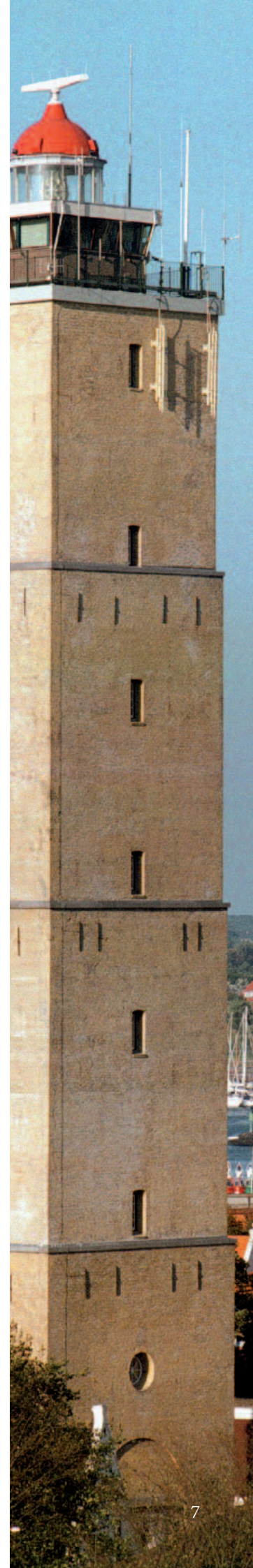
Deze oproep om medewerking doelt uiteraard op financiële medewerking, maar ook op medewerking op het gebied van bijvoorbeeld regelgeving. Ter illustratie: het realiseren van (pilot)opstellingen voor het opwekken van elektriciteit uit getijden- of golfenergie wordt thans door de huidige PKB vrijwel uitgesloten. Zo zijn er meer richtlijnen, ook op het gebied van natuurbeheer, die een duurzame energievoorziening in de weg staan.

Wij pleiten daarbij niet voor het volledig wegnemen van deze regelgeving (immers: zij dient veelal een zeer specifiek en zinvol doel) maar wel voor een goede afweging tussen de verschillende belangen en een grotere flexibiliteit.

8. Thema's en Uitvoeringsplan

Ontwikkelingen op het gebied van duurzame energie en watertechnologie gaan op dit moment zo snel dat het niet zinvol of zelfs wenselijk is om een spoorboekje te maken voor de weg waarlangs de ambitie gerealiseerd moet worden.

In een afzonderlijk op te stellen. Uitvoeringsplan voor de eerste 5 jaar zullen de meest concrete acties en projecten uiteengezet. Uiteraard kijken we daarbij ook nadrukkelijk naar de plannen die anderen (zoals het Rijk, de provincies en de Europese Commissie) hebben gepresenteerd. Waar mogelijk willen we daarbij aansluiten.

In het Uitvoeringsplan worden de projecten ondergebracht onder een viertal thema's:

- Duurzame Mobiliteit
- Energiebesparing in de gebouwde omgeving
- Groen gas
- Water en energie

Benadrukt wordt dat het daarbij vaak om plannen van derden gaat. Dat kan ook niet anders en is ook niet erg: zoals gezegd kunnen wij als eilanden de ambitie alleen niet dragen. Het betekent echter ook dat het Uitvoeringsplan een forse flexibiliteit in zich draagt: als er door derden plannen voor andere projecten komen, die bijdragen aan de doelstelling, dan schrijven we die plannen uiteraard graag in het plan.

9. Proces en financiering

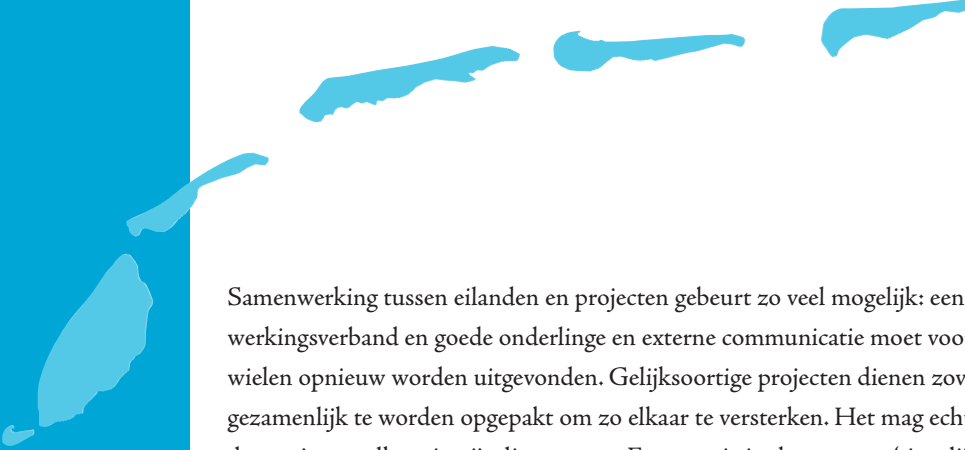
Een dergelijk ambitie realiseren kost tijd. En geld. Maar vooral lef, vertrouwen en doorzettingsvermogen. Een zwaar opgetuigde organisatie hebben we niet voor ogen, hoewel we ons wel kunnen voorstellen dat er een soort coördinatiepunt wordt opgericht om de projectideeën te matchen, te bundelen en te ondersteunen. Als we wat verder in het proces zijn, zal de diversiteit en de schaal van het aanbod van duurzame energie op bijvoorbeeld de lokale gas- en elektriciteitsnetten wel een duidelijke regie vereisen. Ook zullen er wellicht te zijner tijd uit overwegingen van efficiency en effectiviteit per eiland duidelijke keuzes moeten worden gemaakt ten aanzien van bijvoorbeeld voortstuwingsbrandstoffen of soort energievoorziening, maar deze zijn nog niet voorzienbaar.

We willen vooralsnog ook geen formeel samenwerkingsverband ten behoeve van realisering van deze ambitie: we willen zo veel mogelijk onze tijd, kennis en daadkracht in de projecten zelf steken. Wel kunnen een aantal uitgangspunten genoemd worden voor de samenwerking en uitvoering:

Een dergelijk ambitieus plan lukt alleen als iedereen zich er achter gaat stellen. Voor ons betekent dit concreet dat ook onze bevolking en bedrijfsleven een actieve rol zal moeten krijgen. Organen als Stichting Duurzaam Texel en de op elk van de Friese Waddeneilanden op te richten Duurzame Energie teams kunnen daarbij een belangrijke rol spelen.

Er dient gewerkt te worden vanuit eigen sterkten en potenties van de afzonderlijke eilanden. Dat betekent pragmatisch dat alle bestaande plannen voor duurzame energie- en watervoorziening op alle eilanden in principe ondersteuning verdienen. Er dient voor gewaakt te worden dat er 'stickers' op eilanden geplakt gaan worden: zo in de trant van: 'Ameland werkt samen met Gasterra en wordt dus gas-eiland' of 'Schiermonnikoog heeft een groot vergistingsproject en dient zich dus te specialiseren in biomassa'.

Wij zijn absoluut niet tegen specialisatie en differentiatie, maar zeggen wel dat deze zich organisch vanuit de projecten zelf moet ontwikkelen en niet door wie dan ook van bovenaf opgelegd.

Samenwerking tussen eilanden en projecten gebeurt zo veel mogelijk: een breed samenwerkingsverband en goede onderlinge en externe communicatie moet voorkomen dat wielen opnieuw worden uitgevonden. Gelijksortige projecten dienen zoveel mogelijk gezamenlijk te worden opgepakt om zo elkaar te versterken. Het mag echter niet zo zijn dat projecten elkaar in gijzeling nemen. Een reactie in de trant van 'eigenlijk zouden we dit voor alle eilanden moeten doen' mag de voortgang van het oorspronkelijke project niet belemmeren: de tijd is te kort om ons veel oponthoud te veroorloven. Ook bestaande afspraken, zoals het Convenant Duurzaam Ameland, dienen uiteraard gerespecteerd te worden. De eilanden hebben baat bij deze ambitie, niet alleen vanwege de voordelen voor klimaat en natuur, maar ook vanwege het sterke imago voordeel dat ze hiermee op het gebied van toerisme kunnen krijgen. Een goede en zeer uitgebreide communicatie over de ambitie, de projecten en de vorderingen die gemaakt worden, zijn daarmee welhaast even belangrijk als de projecten zelf.

Duurzaamheid betekent ook innovatie. Onderdeel van het proces is wat ons betreft ook nadrukkelijk het uitvoeren van pilotprojecten. Wij nodigen kennisinstellingen en bedrijven nadrukkelijk uit om, gebruikmakend van onze specifieke sterkten, op onze eilanden pilotprojecten op het gebied van duurzame energie en duurzame watervoorziening uit te voeren. Een dergelijke aanpak betekent tevens dat we breder kijken dan alleen onze eigen eilanden, maar ook internationale samenwerking toejuichen. Projecten als Sustainable Islands en ELREN passen in dit streven.

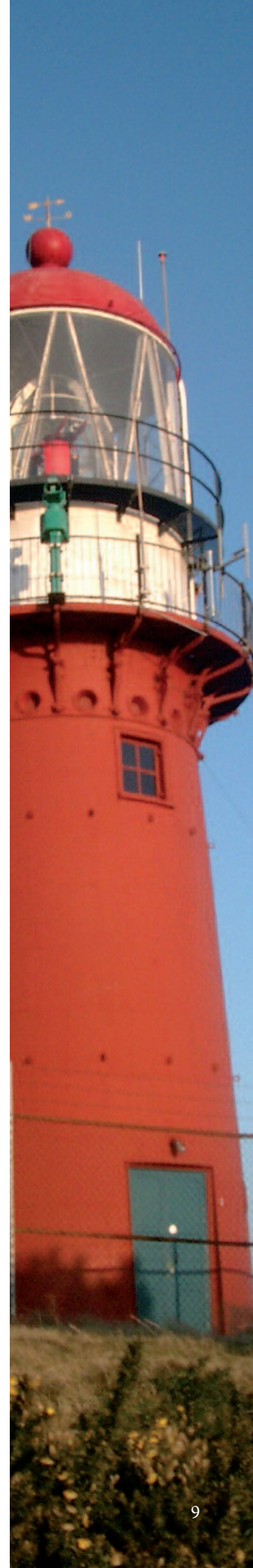
De financiering

We hebben een grote ambitie en een zeer bescheiden portefeuille. Wij zullen zeker niet voor onze verantwoordelijkheid wegllopen en waar we kunnen onze steentjes bijdragen. Maar financiering van onze ambitie, waarvan wij hopen dat zij ook de ambitie van vele andere partijen zal worden, zal grotendeels vanuit andere bronnen moeten komen. Wij, van onze kant, bieden onze prachtige eilanden aan als mondiaal platform en showcase voor duurzame ontwikkeling!

Wij denken bij de financiering aan een veelheid van mogelijkheden:

Rijk

Het huidige kabinet heeft het thema Duurzaamheid hoog in het vaandel staan. Waddeneilanden die als proeftuin voor duurzame ontwikkelingen fungeren en zich op termijn volledig zelf weten te bedruipen op het gebied van water en duurzame energie kunnen daar een grote bijdrage aan leveren. Wij gaan er uiteraard van uit dat het Waddenfonds een zeer belangrijke financieringsbron voor onze plannen zal zijn, maar zouden het Rijk ook graag in overweging willen geven om een afzonderlijk financieringsprogramma te ontwikkelen, welke bijvoorbeeld gedekt kan worden uit het landelijke Fonds Economische Structuurversterking (FES). Dit wordt immers gevoed met de baten van het aardgas dat

onder andere rondom onze eilanden wordt gewonnen. Wat is er nu beter dan opbrengsten van winning van fossiele, eindige brandstoffen te gebruiken om productie en gebruik van hernieuwbare brandstoffen te bevorderen? Daarnaast zullen wij zo veel mogelijk een beroep doen op de onder Pieken in de Delta regionaal beschikbare gelden.

Provincies

Zowel Noord-Holland als Fryslân hebben in hun Provinciale Milieubeleidsplannen hun streven naar duurzaamheid uitgesproken. Fryslân heeft in de nota *Sinnich en Sunich* een duidelijke ambitie ten aanzien van duurzame energie uitgesproken. In het kader van het Waddenfonds heeft de provincie Fryslân het specifieke projectenboek *'Inzet provincie Fryslân voor het Waddenfonds'* gepubliceerd. Ook Noord-Holland heeft een project-inventarisatie uitgevoerd, waarin duurzame energie en –water een prominente rol hebben.

Europese Unie

Een ambitie van een dergelijk omvang is enkel mogelijk als ook vanuit de Europese Commissie wordt meegefinancierd. Er zijn verschillende programma's waar naar gekeken kan worden: EFRO, het Zevende Kaderprogramma, het Competitive and Innovation Programme (CIP) en specifieke programma's op het gebied van duurzame energie en CO₂ reductie. Daarnaast denken we ook aan regiospecifieke programma's zoals Interreg. Het binnenhalen van deze gelden vereist echter veel kennis en tijd, wat wij zelf beide maar in beperkte mate bezitten. Ondersteuning vanuit bijvoorbeeld provincies zal nodig zijn.

Kennisinstellingen

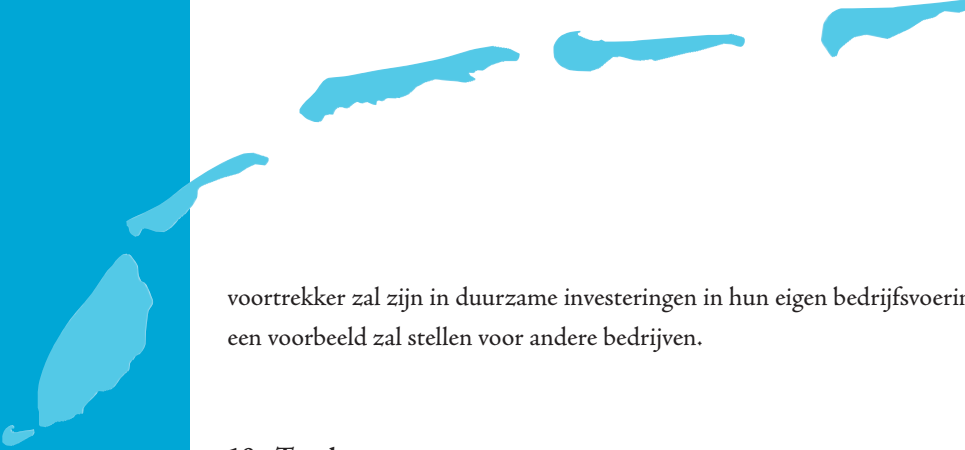
Wij stellen ons graag open voor experimenten. Het unieke eiland karakter, met een beperkt aantal verbindingen, maakt onze gemeenten hiertoe bij uitstek geschikt. Voor specifieke experimentele opstellingen zal zoals gezegd een zekere flexibiliteit in regelgeving nodig zijn.

Energiedistributiebedrijven (EDB)

Voor bijvoorbeeld het injecteren van biogas in lokale gasnetten, voor het gebruik van het elektriciteitsnetwerk en voor bijvoorbeeld het aanpassen van leveringscontracten (cq het opstellen van terugleveringscontracten) is de medewerking van de EDB's en netbeheerders nodig. Daarnaast kunnen de EDB's een bijdrage leveren door bijvoorbeeld mee te financieren aan duurzame opwekkingsinstallaties of door duurzame energie zelf tegen een gunstig tarief in te kopen.

Bedrijfsleven

Wij verwachten dat het duurzame imago een gunstig effect zal hebben op met name het toerisme. Wij gaan er dan ook vanuit dat met name het toeristisch bedrijfsleven

voortrekker zal zijn in duurzame investeringen in hun eigen bedrijfsvoering en daarbij een voorbeeld zal stellen voor andere bedrijven.

10. Tot slot

Alle Waddeneilanden volledig zelfvoorzienend op het gebied van duurzame energie- en watervoorziening in 2020.

Een zeer ambitieuze doelstelling, maar wel haalbaar. Een uitdaging voor ons allen. Maar hopelijk ook een voorbeeld en bron van inspiratie voor velen...

Samen met u maken we het waar!

